

Ks. Krzysztof KŁOS

KONCEPCJA WYCHOWANIA W UJĘCIU KS. ANTONIEGO SŁOMKOWSKIEGO

Treść: 1. Czym jest wychowanie; 2. Koncepcja wychowania w świetle planu Bożego; 3. Związek koncepcji wychowania i kierownictwa duchowego.

Słowa kluczowe:

Keywords: Education, Słomkowski Antoni,

Zagadnienie koncepcji wychowania w żadnej z prac ks. Antoniego Słomkowskiego nie zostało podjęte wprost. Niemniej jednak wnikliwa lektura jego publikacji¹ pozwala na podjęcie próby rekonstrukcji myśli teologa.

By jednak zrozumieć i właściwie odczytać ujęcie proponowane przez ks. Słomkowskiego, należy zarysować kwestię definiowania samego terminu 'wychowanie' na przestrzeni rozwoju myśli pedagogicznej. Wówczas dopiero celowe będzie pokazanie, jak koncepcja wychowania wg ks. Słomkowskiego sytuuje się w obrębie nauki, a także, jakie jest jej miejsce w perspektywie odwiecznego planu Bożego wobec człowieka. Warto wreszcie rozpatrzyć związki koncepcji wychowania z problematyką kierownictwa duchowego, wyłaniającą się z pism ks. Słomkowskiego.

Takie trójaspektowe przedstawienie zagadnienia z jednej strony zaowocuje wyeksponowaniem dynamicznego charakteru koncepcji wychowania sformułowanej przez lubelskiego teologa, z drugiej zaś strony – nakreśli koherentną koncepcję wychowania wyłaniającą się z jego nauki.

1. Czym jest wychowanie

W ramach refleksji filozoficznej często formułuje się tezę, że proces wychowania ma na celu ustanowienie najbardziej sprawiedliwego społeczeństwa². Ujęcie tego rodzaju jest

¹ Źródłową podstawę tego artykułu stanowią publikacje naukowe ks. Słomkowskiego pochodzące głównie z okresu posoborowego. Szczególną uwagę zwraca się na treści wyłożone w *Teologii życia wewnętrznego* oraz szeregu artykułów związanych z problematyką kierownictwa duchowego. W prowadzonych rozważaniach przyjęto następującą strukturę wyводу. Po pierwsze, podejmuje się zagadnienie dotyczące kwestii definicji terminu 'wychowanie'. Po drugie, omawia się koncepcję wychowania w ujęciu ks. Słomkowskiego w perspektywie odwiecznego planu Bożego wobec człowieka. Po trzecie zaś – wskazuje się na związek tej koncepcji z problematyką kierownictwa duchowego, przez co eksponuje się dynamiczny charakter koncepcji wychowania sformułowanej przez ks. Antoniego Słomkowskiego.

najlepiej widoczne w filozofii antycznej i średniowiecznej. Z pism Platona wyłania się koncepcja wychowania, którego cel stanowi ukształtowanie człowieka do dobrego życia. Ma ono polegać na zwróceniu się ku prawdzie i dobru, które są transcendentne względem człowieka, a tym samym – są od niego niezależne. Zdaniem filozofa, każdy człowiek rodzi się z swoistymi predyspozycjami do wypełniania określonych funkcji w społeczeństwie, zaś proces wychowywania polega na takim ukształtowaniu jednostki, by mogła wypełniać te funkcje³. Podobne treści zdają się wynikać z filozofii Arystotelesa. Zgodnie z nią wychowanie polega na zaszczepieniu u ludzi chęci do życia zgodnego z moralnością i etyką. Z kolei w ramach filozofii średniowiecznej można dostrzec powiązanie refleksji dotyczącej wychowania z zagadnieniami *stricte* teologicznymi. Związek ten najwyraźniej ujawnia analiza systemu św. Augustyna, według którego wychowanie polega na zwróceniu człowieka ku Bogu. Kwestię tę podnosi O’Hear, pisząc: „Ludzką naturę trzeba (...) obrócić ku światłu z powodu grzechu pierworodnego i skażenia nim ciała. Młodzi nie są jeszcze rozumni i wymagają pouczenia w podstawowych kwestiach. Treść nauczania musi być poddana cenzurze, a celem podstawowej edukacji jest zapobieganie głupocie. Dopiero na wyższych szczeblach wraz z wnikaniem w tajniki filozofii i teologii będzie możliwe coś takiego jak pełna rozumność. Augustyn uznaje Boga za jedyne źródło wszelkiej prawdy i uczenie (...) ujmuje jako otwieranie się na wewnętrzne światło Bożej iluminacji”⁴. Stąd też proces wychowania można rozumieć jako kształtowanie człowieka ku Bożej Prawdzie i Dobru poprzez przekazywanie prawd, które są konieczne do zrealizowania celu ludzkiej egzystencji, czyli do osiągnięcia zbawienia. Innymi słowy, wychowanie dla osiągnięcia zbawienia stanowi konieczny i konstytutywny warunek dla ustanowienia Państwa Bożego⁵.

Wydaje się, że powyższe stwierdzenie uzasadnia prawomocność badań wyznaczonych przedmiotem opracowania. Zakres rozważań prowadzonych przez ks. Słomkowskiego obejmuje bowiem refleksję, którą można usytuować zarówno w ramach teologii duchowości, jak i teorii wychowania. Związek ten ujawnia się na dwóch płaszczyznach: przedmiotowej i metodologicznej. Płaszczyzna przedmiotowa wskazuje, że autor *Teologii życia wewnętrznego* w sposób aktywny krzewił zadania wychowawcze przejawiające się w działalności duszpasterskiej, naukowej i administracyjnej. Na ten fakt zwraca szczególną uwagę ks. Józef Warzeszak wskazując, że działalność akademicka prowadzona przez ks. Słomkowskiego była *de facto* działalnością wychowawczą. Służba prawdzie oraz służba miłości, zdaniem ks. Słomkowskiego, są świadectwem nie tylko najwyższego poziomu moralno-etycznego, ale również – obowiązkiem każdego człowieka wierzącego. Myśl tę ks. Słomkowski dobitnie wyraził w przemówieniu inauguracyjnym roku akademickiego 1948/49: „Służąc prawdzie, chcemy to czynić w pewnej, swoistej atmosferze. Atmosfera ta wynika z zasad, które wyznajemy i które nadają naszej uczelni jej specyficzny charakter. Jest nią atmosfera miłości. Tą atmosferą chcemy przepelnić nasze życie. Chcemy, by nią oddychano, by młodzież się nią napełniła, by wniosła ją następnie do swoich warsztatów pracy i w

² Zob. A. O’HEAR, "Wychowanie. Historia filozofii", w: T. HONDERICH (red.), *Encyklopedia filozofii*, t. 2, przeł. J. Łoziński, Poznań 1999, s. 991.

³ Zob. PLATON, *Państwo z dodaniem siedmiu ksiąg praw*, przeł. W. Witwicki, Warszawa 1990.

⁴ A. O’HEAR, "Wychowanie. Historia filozofii", *art. cyt.*, s. 993.

⁵ Zob. ŚW. AUGUSTYN, *Państwo Boże*, przeł. W. Kubicki, Kęty 1998.

życie publiczne”⁶. Krótko mówiąc, aspekt przedmiotowy koncepcji wychowania sformułowanej przez ks. Słomkowskiego związany jest z procesem wcielania w życie podstawowych prawd wiary i nauki katolickiej.

Aspekt przedmiotowy stanowi pochodną metodologicznej płaszczyzny koncepcji wychowania ks. Słomkowskiego. Można ją rozumieć jako próbę sformułowania koncepcji wychowania z punktu widzenia teologii życia duchowego. Do wniosku tego uprawnia *Wstęp* do głównego dzieła ks. Słomkowskiego – *Teologia życia wewnętrznego*, w którym autor stwierdza, że głównym zadaniem teologii życia duchowego jest ukazanie człowiekowi drogi do życia nadprzyrodzonego, udziału w życiu Bożym, co może być rozumiane jako działalność wychowawcza⁷.

2. Koncepcja wychowania w świetle planu Bożego

Rozważania, obejmujące zagadnienia oscylujące wokół pojęcia wychowania oraz kwestia zbawczego planu Bożego wobec człowieka, prowadzone przez ks. Słomkowskiego obecnie zyskują na aktualności. Ks. Rektor pisze: „Człowiek będąc częścią natury i jednym z bytów stworzonych ma oczywiście ten sam cel co i one [wszystkie istniejące stworzenia – przyp. aut.] jako stworzenia i odbłask doskonałości Bożych; ma więc wielbić Boga; wielbi on Boga i głosi Jego chwałę samym swym istnieniem”⁸. Zatem – celem człowieka jest wysławianie imienia Bożego. Należy jednak pamiętać także o tym, że człowiek jest nie tylko bytem duchowym. W ujęciu doczesnym człowiek jest bytem duchowo-cielesnym osadzonym w określonych warunkach społecznych, ekonomicznych itd.⁹ W związku z tym autor *Ku doskonałości* poucza, że celem człowieka, szczególnie człowieka wierzącego, powinien być rozwój duchowy w trakcie życia doczesnego.

Postulat ten, stanowiący imperatyw kategoryczny teorii wychowania sformułowanej przez ks. Słomkowskiego, jest szczególnie doniosły w czasach współczesnych, przesiąkniętych sceptycyzmem i relatywizmem etycznym, w czasach nihilizmu i kryzysu osoby ludzkiej, gdy niektórzy obwieszczają koniec człowieka. Można nawet powiedzieć – w cywilizacji śmierci, na co szczególną uwagę zwracał papież Jan Paweł II. Współczesna kultura zdaje się zapominać, że rozwój i doskonalenie się należą do samej natury człowieka. Słowa Jezusa – „Bądźcie więc wy doskonali, jak doskonały jest Ojciec wasz niebieski” (Mt 4, 48), ukazują konieczność duchowego rozwoju człowieka. W tym świetle koncepcję wychowania, która przypomina o zbawczym planie Bożym wobec człowieka, można traktować w kategoriach etyki stosowanej, ponieważ wskazuje na prawdziwy cel i powołanie człowieka, a ponadto zwraca uwagę na zasady, dzięki którym człowiek będzie mógł doskonalić swoje życie. Koncepcja wychowania w ujęciu ks. Słomkowskiego może być zatem traktowana jako zbiór nie tylko teoretycznych, ale również praktycznych wyznaczników przyczyniających się do rozwoju duchowego człowieka.

⁶ A. SŁOMKOWSKI, "Przemówienie inauguracyjne na rok akademicki 1948/49", w: J. WARZESZAK, *Ks. Antoni Słomkowski 1900- 1982. Rektor i odnowiciel KUL, teolog – rekolekcjonista, człowiek sumienia*, Warszawa : WAW 1999, s. 523.

⁷ Zob. A. SŁOMKOWSKI, *Teologia życia wewnętrznego*, Gniezno-Warszawa 1971, s. 1.

⁸ Tamże, s. 39.

⁹ Zob. J. MISIUREK, *Matka Boża w dziejach duchowości katolickiej*, Lublin 2006.

W tym kontekście nadzwyczaj istotne jest, że rozwój człowieka może się dokonywać różnymi sposobami: fizycznym, intelektualnym, kulturowym czy gospodarczym. Z tymi typami rozwoju powinno współgrać również życie moralne. Ten postulat ks. Słomkowski ujmuje następująco: „Rozwojowi podlega i winno podlegać również życie moralne człowieka i jest tragedią, gdy rozwój fizyczny i intelektualny poszczególnego człowieka i rozwój cywilizacji społeczeństwa nie idzie w parze z moralnym rozwojem jednostki i społeczeństwa. Wówczas potężne siły poznane i wyzwolone przez człowieka będą łatwo użyte jako moce niszczycielskie. Człowiek, który się rozwija jako człowiek techniki musi się również rozwijać jako człowiek; im większa więc jego potęga w dziedzinie techniki i wiedzy, tym większy rozwój moralny i jego poczucie moralności”¹⁰. Przytoczone słowa ks. Słomkowskiego przypominają, że człowiek został wezwany przez Boga do rozwoju i doskonalenia moralnego. Sam rozwój nie może być jednak traktowany jako cel człowieka. Pozostając przy pojęciu rozwoju, można co najwyżej stwierdzić, że dążeniem człowieka jest rozwój rozumiany jako postępowanie duchowe. W tym sensie pojęcie rozwoju przybiera charakterystykę jakościową. Oznacza, że postępowanie w życiu duchowym ma wyrażać się przesiąknięciem całokształtu działań ludzkich duchem Bożym. Rangę takiego wzrastania ks. Słomkowski ujmuje konkluzją: „Będzie to coraz pełniejsze realizowanie w sobie Bożej Prawdy, Dobroci, Piękności i Świętości”¹¹.

Postępowanie w życiu duchowym przyczynia się do coraz pełniejszego poznania dobra i nastawienia się człowieka na nie. Owe poznanie i nastawienie można rozumieć jako przyczynę sprawczą. Poznanie dobra, zdaniem ks. Słomkowskiego, jest koniecznym warunkiem pełnienia dobra. Jeśli uwzględnimy tradycję scholastyczną i przyznamy, że dobro jest tożsame z prawdą, pięknem i szczęściem, to musimy uznać, że odwieczny plan Boży zakłada, że duchowe doskonalenie się i rozwój ludzi ma uczynić ich szczęśliwymi. Dzięki duchowości natury ludzkiej osiągnięcie szczęścia jest możliwe, ponieważ dusza przesiąknięta dobrem i prawdą jest duszą szczęśliwą. Wynika stąd nadzwyczaj doniosły wniosek dla życia duchowego i teorii wychowania: szczęście człowieka jest tożsame ze zbawieniem. Dlatego mówiąc, że człowiek dąży do szczęścia, mówi się *de facto*, że człowiek dąży do zbawienia. Na tym polega prawdziwy cel człowieka. W odwiecznym planie Bożym wobec człowieka jest zawarta idea, którą wyrazić można następująco: „Chodzi tylko o to, by to, co tkwi wewnątrz jego [człowieka – przyp. aut.] natury, co stanowi sam jej rdzeń, człowiek sobie uświadomił, uznał to i dał temu wyraz w życiu, a to znaczy: by dał prawdziwe podstawy i właściwy kierunek dla rozwoju swego życia duchowego”¹². Kierunek, dzięki któremu człowiek będzie mógł osiągnąć zbawienie wieczne.

Powyższe wyznaczniki jasno wskazują, że koncepcja wychowania sformułowana przez ks. Słomkowskiego jest ujęciem transcendującym doczesne życie człowieka. Wychowanie jest tutaj nakierowane na przywrócenie człowieka do jego stanu naturalnego. W tym sensie, winno być ono rozumiane jako przyczyniające się do wzrostu doskonałości i świętości człowieka. Konsekwencją takiego ujęcia jest odrzucenie wychowania pojmowanego negatywnie – jako zbiór poszczególnych aktów, nakazów, czy imperatywów etycznych. Wychowanie jest procesem. Stwierdzenie to jest bliskie interpretacji myśli ks. Słomkowskiego przedstawionej przez ks. Stanisława Urbańskiego. Zgodnie z nią można przyjąć, że proces wychowawczy prowadzi do postępu rozumianego jako coraz pełniejszy udział w naturze

¹⁰ A. SŁOMKOWSKI, *Teologia życia wewnętrznego*, dz. cyt., s. 262.

¹¹ Tamże, s. 264.

¹² Tamże, s. 40.

Bożej. To zaś skutkuje coraz dojrzalszym realizowaniem w sobie Bożej Prawdy i Świętości¹³. Stąd też można wywieść wyznaczniki należące do kanonu działań wychowawczych: oddalanie się od grzechów, opanowywanie namiętności i popędów, praktykowanie cnót moralnych, rozwój miłości oraz postęp w modlitwie w kierunku kontemplacyjnym¹⁴.

Działalność wychowawcza może być zatem rozumiana jako kształtowanie ludzkiego sumienia. Ks. Słomkowski stwierdza, że wprawdzie człowiek posiada ogólną zdolność do czynienia dobra, to jednak dążność ta powinna być wzmacniana i podtrzymywana. Akty wychowawcze mogą być zatem utożsamiane z wyznacznikami kształtującymi sumienie. Zdaniem teologa, do czynników tych należy postulat wykształcenia w człowieku dwóch postaw: modlitewnej i pokornej. Jest to o tyle doniosłe, że może wskazać, iż celem działań wychowawczych, jak pisze ks. Słomkowski, jest „otworzyć swe serce na działanie Boże. Starać się uchwycić głos Boży w duszy, innymi słowy – być wrażliwym na natchnienie Ducha Świętego i starać się być im poddanym”¹⁵. W tej perspektywie wychowanie należy rozumieć jako uzmysłowienie człowiekowi podstawowych prawd o jego celu i przeznaczeniu¹⁶.

Nietrudno jednak zauważyć, że na swojej drodze życiowej żaden człowiek nie jest zdolny do uniknięcia momentów, w których jest narażony na zstąpienie z drogi do doskonałości i świętości. Z tego powodu ks. Słomkowski trafnie wskazuje, że człowiek, by nie błędził i wybrał właściwą drogę, potrzebuje kierownika duchowego. To w nim właśnie może odnaleźć pomoc na drodze do doskonałości i świętości¹⁷. W związku z problematyką wyznaczaną przez zagadnienie wychowania stwierdzenie to jest o tyle doniosłe, że wskazuje na dwu-aspektową relację pomiędzy wychowującym a wychowywanym.

3. Związek koncepcji wychowania i kierownictwa duchowego

Analizując treść dzieł ks. Słomkowskiego, można wykazać, że ścisła relacja zachodząca pomiędzy wychowaniem a kierownictwem duchowym ujawnia się w sposobie desygnowania terminu ‘kierownictwo duchowe’. Odwołując się do definicji sformułowanej na Kongresie Kanonistów w 1950 r., można powiedzieć, że kierownictwo duchowe stanowi naukę i sztukę prowadzenia dusz do ich własnej doskonałości zgodnie z ich powołaniem osobistym. W takim ujęciu kierownictwo duchowe jest zgodne z perspektywami wyznaczonymi przez cele nadprzyrodzone człowieka. Za L.O. Hertlingiem, kierownictwo duchowe można definiować jako każde indywidualne duszpasterstwo lub doradczą pomoc udzielaną każdemu, kto dąży do doskonałości, przez osobę wyposażoną przez Kościół w odpowiedni autorytet. Na nieco odmienne aspekty kierownictwa i kierownika duchowego zwraca

¹³ Zob. S. URBAŃSKI, "Świętość chrześcijańska według ks. Antoniego Słomkowskiego", w: S. URBAŃSKI, I. WERBIŃSKI, *Ze studiów nad duchowością chrześcijańską*, Warszawa 1992, s. 36; zob. też J. WARZESZAK, "Wartości religijno-patriotyczne w piśmiennictwie Sługi Bożego ks. Ignacego Kłopotowskiego (1866-1931)", *WST* 17(2004), s. 253-265.

¹⁴ Zob. A. SŁOMKOWSKI, *Teologia życia wewnętrznego*, dz. cyt., s. 313.

¹⁵ Tamże, s. 455.

¹⁶ Zob. TENŻE, "Racja bytu uniwersytetów katolickich", w: J. WARZESZAK, *Ks. Antoni Słomkowski...*, dz. cyt., s. 202-203.

¹⁷ Zob. TENŻE, "Kierownictwo duchowe jako pomoc w rozwoju życia łaski", *Ateneum Kapłańskie* 1958, nr 57, s. 77.

uwagę C. Feckes. Jego zdaniem, omawiane pojęcie można rozumieć jako stałe pouczanie i kierowanie na drodze do doskonałości przez osobę, która posiada niezbędną wiedzę psychologiczną i ascetyczną¹⁸.

Jak wskazuje ks. Słomkowski, wspólnym elementem przytoczonych definicji jest powtarzający się w nich postulat przewodnictwa duszy ludzkiej na drodze do doskonałości zgodnie z jej osobistym powołaniem oraz wolą Bożą¹⁹. Perspektywa tego rodzaju pozwala na sformułowanie szczegółowej definicji pojęcia 'kierownictwo duchowe'. Autor *Teologii życia duchowego* pisze: „Kierować duszą znaczy prowadzić ją drogami Bożymi, znaczy nauczyć ją słuchać natchnienia Bożego i natchnieniu temu odpowiedzieć; to znaczy sugerować jej, czyli poddawać jej praktykowanie cnót zgodnie z jej sytuacją w danej chwili, to znaczy zachowywać ją nie tylko w czystości i niewinności, lecz także sprawić by postępowała w doskonałości; słowem, to przyczynić się z całych sił swoich, by ją podnieść do tego stopnia świętości, do jakiego Bóg ją przeznacza”²⁰.

Przywołana wypowiedź teologa wskazuje, że pomiędzy pojęciami 'wychowanie' i 'kierownictwo duchowe' zachodzi relacja krzyżowania lub tożsamości. Jeśli przyjąć klasyczną definicję wychowania – zgodnie z nią wychowanie to ogół działań mających na celu moralne i społeczne doskonalenie człowieka, to termin 'wychowanie' jest tożsamy z terminem 'kierownictwo duchowe'; kierowanie jako doskonalenie i wychowanie jako doskonalenie są synonimiczne ze względu na analityczną wymienialność tych wyrażen. Relacja krzyżowania wskazuje natomiast na nieco słabszy związek obydwu terminów. W takim ujęciu wychowanie stanowi niezbędny element procesu kierowania duchowego, lecz nie każdy rodzaj kierownictwa duchowego jest wychowywaniem. Kierownictwo duchowe może być bowiem rozumiane również jako udzielanie rad, sugerowanie właściwej drogi postępowania itp.

Lektura opracowań ks. Słomkowskiego pokazuje, że między analizowanymi terminami zachodzi relacja tożsamości. Mówiąc inaczej, działalność wychowawcza jest procesem kierowania duchowego, a kierownictwo duchowe jest zarazem działalnością wychowawczą²¹. Kierownictwo duchowe jest działalnością wychowawczą, ponieważ oparte jest na relacji intencjonalności. Pozostając w zgodzie z klasycznym rozumieniem tego terminu, można powiedzieć, że z racji istnienia związku pomiędzy kierownikiem duchowym a osobą przez niego kierowaną można mówić o dążeniu kierownika duchowego do udoskonalenia osoby przez niego kierowanej²². Ów wolitywny aspekt ujawnia rolę obydwu ogniw procesu doskonalenia duchowego: wychowawcy i osoby wychowywanej. Ks. Słomkowski, wskazując na Chrystusa jako wzór kierownika duchowego, poucza, że rola przewodnika i wychowawcy sprowadza się do szczególnej troski o dusze mu podległe. W tym kontekście, kierownik duchowy, czyli wychowawca, ma za zadanie wieść do doskonałości chrześcijań-

¹⁸ Definicje przytoczone za: A. SŁOMKOWSKI, *Szkice o kierownictwie duchowym*, Warszawa 1973, s. 7.

¹⁹ Ks. Słomkowski określa kierownictwo duchowe jako „prowadzenie poszczególnej duszy do doskonałości i świętości zgodnie z jej powołaniem osobistym, a tym samym zgodnie z wolą Bożą”. „Uzasadnienie kierownictwa duchowego”, w: *Pastori et Magistro. Praca zbiorowa wydana dla uczczenia jubileuszu 50-lecia kapłaństwa J.E. Księdza Biskupa Doktora Piotra Kałwy, Profesora i Wielkiego Kanclerza KUL*, Lublin 1966, s. 87.

²⁰ A. SŁOMKOWSKI, *Szkice o kierownictwie duchowym*, dz. cyt., s. 8.

²¹ Zob. TENŻE, „Uzasadnienie kierownictwa duchowego”, art. cyt., s. 96-97.

²² Zob. E. WOLICKA, *Byt i znak. Filozoficzne podstawy semiotyki Jana od św. Tomasza*, Lublin 1982, s. 139.

skiej. Aspekt ten jest szczególnie istotny. Jak bowiem przypomina nauczanie papieża Piusa XII, Bóg do zbawienia i do większego stopnia świętości prowadzi ludzi przez ludzi. Pomocnictwo tego rodzaju jest co prawda pomocą zewnętrzną, to w niej jednak objawia się działanie Ducha Świętego²³. Stąd też można wyprowadzić wniosek, że działalność wychowawcza pojmowana jako kierownictwo duchowe jest konieczna. Potwierdzenie tej tezy odnajdujemy zarówno w nauce Kościoła, jak również w praktycznej działalności wychowawczej, która ma na celu prowadzenie człowieka do celu nadprzyrodzonego.

Wyodrębniając momenty życia duchowego, ks. Słomkowski stwierdza, iż wychowywanie jest procesem koniecznym na każdym z nich. Jest tak, ponieważ początki życia duchowego domagają się nadania właściwego im kierunku. Bez kierownictwa duchowego, a zatem bez ukierunkowanej na nią działalności wychowawczej, dusza ludzka łatwo może zejść z właściwej drogi, na przykład przywiązując nadmierną uwagę do spraw drugorzędnych. W tym sensie, kierownictwo duchowe traktowane jako działalność wychowawcza może chronić duszę ludzką przed zniechęceniem.

Rola kierownictwa duchowego jest szczególnie istotna również w momentach dokonywania wyborów życiowych przez osobę kierowaną. W tym wypadku kierownictwo rozumiane jako wychowywanie umożliwia utwierdzenie człowieka w słuszności lub w błędzie dokonywanych przez niego wyborów. Uogólniając, „Dobrze pojęte kierownictwo duchowe pozwoli duszy poznać lepiej wolę Bożą, uchroni ją od złudzeń i zejścia na manowce i będzie dla niej stałym bodźcem na stromych ścieżkach do świętości. Pozwoli ono jej dużo lepiej uchwycić wewnętrzne działanie Ducha Świętego”²⁴.

Przytoczone powyżej stwierdzenie wskazuje, iż kierownik duchowy utożsamiany z wychowawcą winien odznaczać się miłością, której przejawem jest już samo podjęcie się sprawowania tego kierownictwa. Pośród innych cech, którymi powinien odznaczać się kierownik duchowy, ks. Słomkowski wymienia wiedzę, roztropność, doświadczenie oraz uduchowienie. Ujęcie tego rodzaju prowadzi do wniosku, że kierownik duchowy będący wychowawcą stanowi narzędzie Ducha Świętego. Ten, działając za pośrednictwem kierownika duchowego, wychowuje ludzkość, poprzez sakramenty i posługi uświęcając, rozbudowując i udzielając szczególnej łaski Ludowi Bożemu. Tym samym, Duch św. daje ludzkości narzędzia do zbawienia²⁵. Działalność wychowawczą rozumianą jako kierownictwo duchowe można pojmować więc w kategoriach próby prowadzenia człowieka do odnowienia wewnętrznej więzi z Bogiem, do ustanowienia sprawiedliwości rozumianej nie jako cnota moralna, lecz jako konieczny czynnik ustanawiający Państwo Boże.

Koncepcję wychowania zaproponowaną przez ks. Słomkowskiego można zatem sprowadzić do stwierdzenia, że działalność wychowawcza ma na celu doprowadzenie człowieka do doskonałości utożsamianej z naśladowaniem Boga i Chrystusa. Skoro zaś doskonałość chrześcijańska stanowiąca cel wychowania zawarta jest w zbawczym planie Bożym wobec człowieka, to proces wychowywania można traktować jako realizację tego planu²⁶.

²³ Zob. A. SŁOMKOWSKI, "Uzasadnienie kierownictwa duchowego", *art. cyt.*, s. 95; zob. też J. WARZESZAK, *Misterium Kościoła*, Warszawa 2004, s. 26-27; TENŻE, *Bóg Jedyny w trójcy Osób*, Warszawa 2006, s. 225-229.

²⁴ A. SŁOMKOWSKI, *Szkice o kierownictwie duchowym, dz. cyt.*, s. 33.

²⁵ Zob. SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucja dogmatyczna o Kościele*, nr 8.

²⁶ Zob. A. Słomkowski, "Istota życia wewnętrznego", *Ateneum Kapłańskie* 1963, nr 66, s. 201.

* * *

Przedstawiona koncepcja wychowania wg ks. Słomkowskiego jest zaledwie szkicowa. Nie zostały bowiem podjęte wątki związane z problematyką kierownictwa duchowego w relacji do postawy osoby kierowanej, czynników pomocnych w procesie wychowywania czy też praktycznych sposobów realizacji tego procesu. Powyższym rozważaniom można byłoby zatem postawić zarzut niepełności i arbitralności. Nawet gdyby był on słuszny, to usprawiedliwieniem niech będzie argument o randze omawianej koncepcji. Myśl wychowawcza w ujęciu ks. Słomkowskiego jest bowiem o tyle doniosła, że stanowi przeciwwagę dla współcześnie formułowanych ujęć relatywistycznych, liberalizujących czy wręcz nihilistycznych. Z tego właśnie powodu nawet szkicowe przedstawienie koncepcji ks. Słomkowskiego wydaje się ważne, gdyż przypomina ona o prawdziwym celu i powołaniu człowieka, gdyż stanowi realizację postulatów budowania cywilizacji miłości z nauczania Jana Pawła II.

CONCEPTION OF PEDAGOGY BY ANTONI SŁOMKOWSKI

Summary

In this paper the author attempts to reconstruct a pedagogical conception based on the premises and ideas presented by Fr Antoni Słomkowski in his writings. Consequently, this conception is not only grounded in philosophical thought, but also adopts the eschatological perspective on life and education. Also discussed are the relations between the conception in question and the issues of spiritual counselling, which recurred repeatedly in the publication of this Lublin theologian.

Fr Słomkowski's thought may be interpreted in two perspectives: that of the theology of spirituality, and that of theory of pedagogy. A pedagogical conception that keeps in mind the divine plan of salvation of man may be analysed by applied ethics, as it points to the true aim and vocation of a human person. The conception also offers a set of principles by means of which people can make their life closer to perfection.

A model of pedagogy, formulated by Fr Słomkowski, is a collection of theoretical and practical guidelines meant to encourage human spiritual development. The vitality of this conception lies in the fact it constitutes a counterbalance for contemporary conceptions of relativistic, liberal or nihilistic pedagogies. It keeps in view the true aim and vocation of each human being, and it puts into practice the postulates of building a civilization of love, put forward in the teaching of John Paul II.

Translated by Konrad Klimkowski